

УДК 378.6:371.3

ОКСАНА МЕЛЬНИК*(Житомир)*

ГУМАНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ В КОЛЕДЖАХ I-II РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

У статті визначено пріоритетне значення принципу гуманізації змісту освіти у вищих професійних закладах I-II рівнів акредитації на сучасному етапі модернізації професійної освіти в Україні. Розкрито роль розвивального освітнього середовища, з'ясовано сутність середовищного підходу до проблеми формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції та виділені структурні компоненти освітнього середовища коледжу.

Ключові слова: гуманізація освіти, освітнє середовище, середовищний підхід, розвиток особистості, професійна компетентність.

Гуманізація є провідним принципом розвитку сучасної освіти. Першорядність цього принципу зумовлена стрімкими суспільними змінами в середовищі існування людини, загостренням глобальних проблем людства. Сьогодні людина вже наблизилась до краю тієї прірви, коли кожний наступний невиважений крок може призвести до самознищення. Якщо ставлення людини до природи не зміниться, не відбудеться кардинальної переоцінки сенсу буття, людська цивілізація у сучасному вимірі перестане існувати або докорінно видозміниться у непередбачуваному напрямі.

Загострення глобальних проблем людства більшість науковців пов'язують із кризою духовності, яка проявляється у руйнуванні моральності, культури поведінки, гуманності, почуття відповідальності перед собою та Всесвітом. Гуманізація як важлива умова модернізації професійної освіти є логічним наслідком гуманістичної переорієнтації суспільної свідомості завдяки глибоким інтегративним процесам, які зумовлені «взаємними струмами між природознавством та суспільними і гуманітарними науками на шляху їхньої взаємної гуманізації, концентрації уваги навколо проблеми людини як найвищої цінності» [9, с. 333]. Саме тому заклади освіти, використовуючи усі новітні досягнення педагогіки, психології, антропології, соціології, повинні скоординувати зусилля навколо проблеми формування особистості, підготовленої в науково-технологічному плані із розвиненою гуманістичною свідомістю.

Освітні заклади завжди були потужним фактором соціалізації особистості, тому створене в них освітнє середовище повинно сприяти процесу формування особистості з новим типом мислення та ставленням до світу.

Проблема гуманізації освітнього процесу як концептуального принципу модернізації змісту вищої професійної освіти, який забезпечить підготовку професійних фахівців з розвиненими моральними якостями, гуманістичним світосприйняттям, відображена в наукових працях багатьох вчених: Г.О. Балла, С.У. Гончаренка, О.Ф. Гук, В.І. Добриніна, М.І. Зязюна, Н.С. Красицької, Д.В. Мальяр, Н.Н. Михайлової, І.О. Смолюка, І.Д. Похило, М.І. Романенка, Н.П. Рудницької, Є.Н. Шиянова, К.С. Часової, С.Л. Яценко.

Разом з тим, засоби реалізації принципу гуманізації змісту освіти у вищих професійних закладах I-II рівнів акредитації в наукових доробках висвітлені недостатньо. *Метою статті* є визначення значення розвивального освітнього середовища у процесі реалізації принципу гуманізації змісту професійної освіти в коледжах.

Створення розвивального освітнього середовища покладено в основу середовищного підходу до проблеми формування особистості професіонала, який в останній час набув особливої актуальності.

Визначний вплив середовища як фактору розвитку та становлення особистості встановлено ще античними вченими, і сьогодні як аксіома розглядається твердження, що спадковість, середовище та виховання – є трьома взаємопов'язаними чинниками розвитку, які покликані діяти гармонійно за умови оптимального їхнього використання.

З'ясування важливості, сутності та принципів середовищного підходу для підготовки професійних спеціалістів вимагає уточнення основних понять та категорій. Поняття «середовище» є багатовимірним, саме тому знаходимо кілька його смислових визначень у тлумачному словнику Бусела: 1) сукупність природних умов, у якому відбувається життєдіяльність якого-небудь організму; 2) соціально-побутові умови життя людини, оточення [1, с. 1309]. У більш загальному розумінні середовище розглядається як навколишній соціальний простір; зона безпосередньої активності індивіда, його найближчого розвитку та діяльності [4, с. 30]. В. В. Ягупов визначає середовище індивіду як джерело поповнення особистого досвіду, знань, тим об'єктивним фактором, що визначає його життєві настанови, особистісну спрямованість, характер потреб, інтересів, зацікавлень, ціннісних орієнтацій, реальну поведінку, процес самовизначення і самореалізації [11, с. 526].

Єдність змісту наведених визначень полягає в тому, що середовище суттєво впливає на розвиток особистості. У сучасній психолого-педагогічній літературі частіше ми зустрічаємо термін «освітнє середовище». Вплив освітнього середовища на становлення особистості, сутність поняття, його структура відображено у працях М.Я. Басова, Д.Б. Беляєва, В.Г. Бочарової, Ю.С. Бродського, О.В. Вознюка, В.Г. Воронцова, Н.А. В'юнової С.Д. Дерябко, О.А. Дубасенюк, В.А. Козирєва, Н.Б. Крилової, С.В. Лозинського, Ф. Музиченко, В.Н. Новікова, В.З. Равкіна, В.Д. Семенова, М.М. Скаткина, Ю.В. Сичова, Я. Ф. Чепіги, С.Т. Шацького, В.В. Ягупова, О.О. Ярошинської, В.А. Ясвіна.

Н. П. Волкова виділила такі підсистеми середовища: мікросередовище (сім'я, мікросоціум, заклади освіти та виховні організації), мезосередовище (регіон країни, села, селища, міста, засоби масової комунікації, субкультури), макросередовище (країна, етнос, суспільство, держава), мегасередовище (космос, планета, людство) [2, с. 39]. Усі наведені підсистеми чинять формуючий вплив на особистість, але необхідно визнати, що саме освіті в усіх її проявах, і, в першу чергу, освітнім закладам, як соціальним інституціям суспільства, належить унікальне становище. В умілих руках освіта – найбільш дієва рушійна сила соціально-економічних змін. Рівень розвитку освіти є одним з надійних критеріїв у структурі інтегральної оцінки цивілізованості окремої країни, регіону або континенту. Таким чином, освітнє середовище покликане виконувати провідну роль у формуванні та розвитку особистості професіонала.

Н.Б. Крилова наводить таке визначення освітнього середовища – «частина соціокультурного середовища людини, зона взаємодії освітніх систем, їх елементів, освітнього матеріалу та суб'єктів освіти» [7, с. 91]. Л. Н. Бережнова розглядає середовище як чинник розвитку відповідно до внутрішніх мотивів індивідуума, який направлений на перетворення життєдіяльності людей з метою організації умов, що підтримують розвиток людини і в яких йому надаються можливості для розв'язання важливих завдань своєї життєдіяльності і освітніх задач, що дозволяють людині пізнавати Світ і себе у Світі [3, с. 201]. У контексті нашого дослідження найбільш застосовним є визначення С.В. Кривих, яке має узагальнений характер та стосується освітнього середовища конкретного навчального закладу. Він зазначає, що освітнє середовище є цілісною характеристикою внутрішнього життя освітнього закладу, яка визначається конкретними завданнями, які ставить перед собою навчальний заклад і вирішує у своїй діяльності. Це проявляється у виборі засобів, за допомогою яких ця діяльність здійснюється, змістовно оцінюється за тим ефектом в особистісному, соціальному, інтелектуальному розвитку дітей, якого дозволяє досягнути. Освітнє середовище розглядається як сукупність інформаційних ресурсів освітнього закладу, технологій навчання, реалізованих на основі єдиних принципів побудови та концепцій [6].

Таким чином, освітнє середовище в коледжі є системою умов, впливів, засобів навчально-виховної діяльності, а також потенційних можливостей для гармонійного розвитку особистості. В навчальному закладі воно створюється суб'єктом відповідно до його індивідуальних особливостей і прагнень та педагогами у вигляді комплексу спеціально організованих психолого-педагогічних умов, внаслідок взаємодії із якими і відбувається розвиток і становлення особистості, в тому числі – формування її професійної компетентності.

Освітнє середовище має свою структуру, але єдиного підходу серед педагогів до визначення його структурних компонентів практично не має. Огляд наукової літератури дозволив виокремити такі структурні компоненти освітнього середовища: Г. А. Ковальов: 1) фізичне оточення, 2) людські фактори, 3) програма навчання; Г. А. Ясвін: 1) просторово-предметний, 2) соціальний, 3) психодидактичний (технологічний) компоненти; Ю. П. Шапран: 1) матеріально-технічний, 2) технологічний; 3) суб'єктно-соціальний; Т. Б. Гуменюк: 1) ціннісно-цільовий; 2) результативний; 3) інформаційно-знанієвий, 4) дослідно-діяльнісний; 5) просторово-предметний, 6) технологічний; 7) соціальний.

Для сучасного педагога є важливим вміння моделювати компоненти освітнього середовища і, таким чином, використовувати його для формування та розвитку особистості та вміло керувати цим процесом, не подавляючи власних прагнень, намагань, поглядів, тобто «саморуку» суб'єкта. Саме в такому контексті в нашому дослідженні ми схилиємось до думки педагогів, які пов'язують середовищний підхід з особистісно орієнтованим навчанням, в основу якого покладено принципи гуманізації та демократизації навчального процесу.

Одним з перших, хто розглядав освітнє середовище як вагомий фактор розвитку особистості на основі визначених принципів був Жан Жак Руссо. Він говорив: «Все є прекрасним, коли виходить з рук Творця, усе псується в руках людини». На його думку, система виховання буде лише тоді ефективною, коли для кожної особистості буде створене особливе розвивальне середови-

ще, яке встановило б рівновагу між його реальними можливостями та природними потребами. В такому середовищі особистість не отримує готові знання, а вчиться добувати їх сама в процесі спостереження за живою природою, на основі власного досвіду. При цьому основним джерелом розвитку особистості є не обсяг знань, а вміння самостійно використовувати їх. В такому спеціально створеному середовищі властивості особистості, розвинуті «природовідповідним» вихованням, дозволять їй зберегти внутрішню свободу, незалежність від упереджень та догм суспільства [10]. Створити формуюче середовище в системі освіти, запевняє А.А. Макареня, – це означає сприяти реалізації гуманістичної концепції освіти, її цілей і завдань на всіх етапах педагогічного процесу [8, с.43]. Таким чином, враховуючи особистісно орієнтований підхід, у створенні та функціонуванні освітнього середовища в навчальному закладі активну, формуючу, направляючу і коригуючу функції повинен виконувати і викладач і, безпосередньо, сам студент, активно вступаючи у взаємодію із середовищем. Активним так само стає і саме середовище, як таке, що утворене суб'єктами навчально-виховного процесу та методами, формами, засобами, технологіями.

Видатний чеський педагог Януш Корчак охарактеризував чотири основні типи освітнього середовища в залежності від її впливу на розвиток особистості: 1) догматичне – сприяє розвитку пасивності і залежності; 2) кар'єрне – сприяє розвитку активності, але й залежності; 3) безтурботне – сприяє вільному розвитку, але й обумовлює формування пасивності; 4) творче – сприяє вільному розвитку активної особистості [5, с. 27-29]. У своєму дослідженні ми прагнемо створити модель такого освітнього середовища, яка б максимально сприяла розвитку активної особистості студента, формуванню його професійної компетентності, реалізації потенційних можливостей у відповідності до індивідуальних мотивів та потреб.

Виходячи з попереднього аналізу опрацьованих наукових джерел, в освітньому середовищі торговельно-економічного коледжу виділяємо такі структурні компоненти: 1) ціннісно-цільовий (сукупність загальних цілей і цінностей педагогічної освіти, а також особистісних прагнень та мотивів, які є значущими для досягнення встановленої мети навчання, насамперед, у професійному становленні); 2) матеріально-технічний (сукупність усіх матеріальних умов, технічних споруд, баз практик, лабораторій, інших приміщень, технічних засобів навчання); 3) освітньо-методичний (освітні програми, положення, навчально-методичні комплекси, методика, методи, засоби, форми); 4) технологічний (технології та техніки, в тому числі інформаційні технології, включаючи програмне забезпечення; професійні технології); 5) інформаційно-знанієвий (комплекс компетенцій, які утворюють багатовимірну систему професійної компетентності техніка-технолога виробництва харчової продукції, знань, умінь, навичок; сукупність усіх джерел та змісту інформації); 6) суб'єктно-соціальний (система взаємовідношень студент-викладач, студент-студент, студент-адміністрація, студент-майстер, студент-роботодавець, студент-викладач-батьки).

З метою створення освітнього середовища як фактору формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції відповідно до його структури виділяємо основні напрями його моделювання: 1) середовище повинно створюватись з урахуванням основоположних принципів модернізації вищої професійної освіти, насамперед, гу-

манізації, демократизації, інформатизації, розвиток професійної мобільності, спрямованість на розвиток творчого потенціалу майбутнього спеціаліста; 2) освітнє середовище повинно будуватись відповідно до освітньо-професійної програми підготовки молодшого спеціаліста з виробництва харчової продукції, у якій відображені стандартизовані вимоги (компетенції) майбутнього фахівця та у відповідності до замовлення суспільства; 3) середовище повинно активізувати автономні, самоуправлінські механізми особистості: самопізнання, самооцінка, саморозвиток, самовизначення, самореалізація у професійній діяльності, що забезпечить входження студентів у спосіб мислення і професійної поведінки майбутнього фахівця; 4) навчальне середовище під час вивчення природничих наук, зокрема основ екології, повинно ефективно впливати на формування екологічної свідомості, «розбудити» інстинкти самозбереження індивідуума як біосоціального суб'єкта, відповідальність та причетність до негативних змін у навколишньому середовищі та значимість власних дій та помислів у просуванні проблеми збереження планети Земля; 5) реалізація середовища повинна здійснюватися з використанням інноваційних технологій навчання, активних та інтерактивних методів, різноманітних організаційних форм навчання з акцентом на самостійну роботу студентів, в тому числі дослідницько-пошукову та професійно-творчу; 6) середовище повинно будуватись на основі демократичних, гуманних взаємовідносин між усіма учасниками навчально-виховного процесу, в основу яких покладено активність, самодіяльність, творчу ініціативу, співпрацю та співтворчість, взаємоповагу та розуміння. Особлива висока культура побудови відносин і форм взаємодії розкріпає особистість, сприяє її повній реалізації, запускає внутрішні механізми «саморуку», що позитивно впливає на формування професійної компетентності спеціаліста, становлення його як особистості; 7) ефективно моделювання середовища, оптимальна його реалізація залежить від професійної компетентності педагога, його моральних якостей, цінностей, поглядів на життя. Тому важливою є вимога постійного навчання та самовдосконалення викладачів з урахуванням стрімких змін у педагогічній науці, підвищенню вимог до надання освітніх послуг.

Створення освітнього середовища з урахуванням усіх визначених його компонентів є потужним чинником у формуванні особистості сучасного спеціаліста, особистості з сформованими гуманістичними цінностями. Тенденція до гуманізації навчання посилює людинознавчу орієнтацію в усіх колах освіти і виявляється в допомозі особистості пізнати себе й суспільство, визначити своє місце у цьому суспільстві та ставлення до світу.

Перспективи подальших наукових досліджень будуть пов'язані із визначенням ролі інших чинників (особистісно-орієнтованого, діяльнісного підходів тощо) у процесі гуманізації освіти в коледжах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [авт.-уклад. Бусел В. Т.] – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник / Наталія Павлівна Волкова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с.
3. Гуманитарные технологии в полиэтнической образовательной среде: предупреждение культурной депривации: учебное пособие / [Бережнова Л.Н., Богослов-

ський В.И., Филипова С.О. и др.]; под ред. Л. Н. Бережновой, В.И. Богословского. – СПб.: Книжный дом, 2007. – 240 с.

4. Дубасенюк О. А. Акмеологічний підхід як стратегічний орієнтир особистісно-орієнтованої педагогічної освіти / О.А. Дубасенюк // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир-Київ, 2015. – С. 25-31.

5. Корчак Я. Педагогическое наследие: пер. с польск. / Сост. К. П. Чулкова. – М.: Педагогика, 1991. – 272 с.

6. Кривых С. В. Соотношение понятий «среда» и «пространство» в социокультурном и образовательном аспектах / С. В. Кривых // Мир науки, культуры, образования. – 2011. – № 2 (27). – С. 106-111.

7. Крылова Н.Б. Новые ценности образования: тезаурус для учителей и школьных психологов [ред.-составитель Н.Б. Крылова] – М.: ИПИ РАО, 1995. – 110 с.

8. Макареня А. А. Методологические основы создания культуротворческой среды в подготовке учителя / А. А. Макареня. – М.: Изд-во ИОСО РАО, 1998. – 68 с.

9. Філософія: навч. посіб. / [І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В. Бойченко, В.П. Розумний та ін.]; за ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.

10. Щербакова Т. Н. К вопросу о структуре образовательной среды учебных учреждений / Т. Н. Щербакова // Молодой ученый. – 2012. – №5. – С. 545-548.

11. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. / Васильй Васильович Ягупов. – К.: «Либідь», 2002. – 560 с.

ОКСАНА МЕЛЬНИК

ГУМАНИЗАЦИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В КОЛЛЕДЖАХ I-II УРОВНЕЙ АККРЕДИТАЦИИ

В статье определено приоритетное значение принципа гуманизации содержания образования в высших профессиональных заведениях I-II уровней аккредитации на современном этапе модернизации профессионального образования в Украине. Раскрыта роль формирующей образовательной среды, выяснено суть средового подхода к проблеме формирования профессиональной компетентности будущих техникумов-технологов производства пищевой продукции; выделены структурные компоненты образовательной среды колледжа.

Ключевые слова: гуманизация образования, образовательная среда, средовой подход, развитие личности, профессиональная компетентность.

OKSANA MELNYK

THE HUMANIZATION OF EDUCATIONAL CONTENT IN COLLEGES OF THE I-II LEVELS OF ACCREDITATION

The article deals with the priority principle of humanization of educational content in higher vocational establishments of the I-II levels of accreditation at the present stage of modernization of vocational education in Ukraine.

The role of developmental educational environment in the educational process was revealed and the essence of environmental approach to the professional competence formation of future technicians and technologists of food production was clarified. It was established that the educational environment in the college is the system of conditions, influences, means of educational activities and potential opportunities for harmonious development of personality. Thus, close correlation between environmental approach and personality-oriented education was defined. This correlation is based on the principles of humanization and democratization of the educational process. It was emphasized that creating and functioning of the educational environment in the educational establishment actively participate both a teacher and a student, engaging in the interaction with the environment. The environment formed by subjects of the educational process and methods, forms, means also becomes active.

Structural components of the educational environment in the college were singled out: 1) value and special purpose; 2) material and technical; 3) educational- methodological); 4) technological; 5) information competent; 6) the subject- social (the system of mutual student- teacher, student- student, student administration, student -master, employer - student, student - teacher- parents relations).

The main areas of modeling college educational environment as a factor of formation of professional competence of future technicians and technologists of food production according to its structure were singled out. Fundamental are: 1) creating an environment with the main principles of modernization of higher education (humanization, democratization, informatization, development of professional mobility); 2) the environment should activate autonomous, self-governmental mechanisms of the personality; 3) the learning environment, while studying natural sciences, in particular Bases of Ecology, should influence effectively on the creation of environmental awareness, «wake up» the self-preservation instincts of the individual as a bio-social entity, responsibility and involvement to the negative changes of the environment; 4) the environment should be built basing on democratic and humanitarian relations between all participants of the educational process; 5) the realization of environment should be accomplished due to innovative learning technologies, active and interactive methods, various organizational learning forms with an emphasis on independent students' work, including searched and professionally – creative.

Keywords: *humanization of educational, learning environment, environmental approach, personal development, professional competence.*

Одержано 16.03.2016, рекомендовано до друку 04.04.2016